

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

М. Д. Чорний, Ю. М. Павлюченко

Анотація. В статті висвітлено основні підходи науковців щодо визначення поняття правового режиму земель, проаналізовано особливості правового регулювання земель сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: правовий режим, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарський товаровиробник.

Постановка проблеми. Особливе місце в структурі земель України належить землям сільськогосподарського призначення, які пов'язані зі сферою сільськогосподарського товаровиробництва й на сьогодні є основною категорією земель. Реформування земельних відносин призвело до змін у правовому режимі землі взагалі, встановленню особливостей правового режиму земель різних категорій і у значній мірі, земель сільськогосподарського призначення.

Отже, для практики завжди актуальними залишаються питання особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного виробництва.

Мета статті – конкретизація особливостей правового режиму земель сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання правового регулювання земельних відносин досліджувало чимало представників аграрного, господарського, земельного, екологічного права, серед яких В. І. Андрейцев, Г. М. Беженар, А. Г. Бобкова, О. М. Вінник, В. М. Єрмоленко, А. М. Мірошніченко, С. І. Марченко, В. В. Носік, Т. К. Оверковська, Ю. М. Павлюченко, Я. О. Самсонова, В. І. Семчик, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга та інші. Проте, особливості правового режиму земель сільськогосподарських товаровиробників, які зумовлені сучасним станом законодавчого регулювання та практики його застосування потребують додаткового аналізу. Це вказує на актуальність обраної теми і свідчить про нагальну потребу конкретизації особливостей правового режиму земель сільськогосподарських товаровиробників України.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні сутності поняття правового режиму земель слід враховувати, що воно застосовується щодо земель взагалі (земельного фонду), окремих категорій земель і видів земель. Поділ земель за основним цільовим призначенням регламентується Земельним кодексом України (далі – ЗКУ), у ст.ст. 18, 19 закріплено категорії в залежності від їх основного цільового призначення: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісгосподарського призначення; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [3].

Згідно з ч. 1 ст. 22 ЗКУ землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, які за своїм функціональним призначенням є переважно основним засобом виробництва у сільському господарстві та використовуються для ведення товарного виробництва, особистих селянських і фермерських господарств, колективного та індивідуального городництва й садівництва тощо.

Теоретичний аналіз наукової та нормативно-правової літератури дає підстави стверджувати, що існують різні підходи щодо визначення поняття правового режиму земель. Зокрема, один з перших дослідників правового режиму земель М. І. Краснов, на якого у своїй статті посилається М. Гребенюк, розглядав це поняття як встановлений нормами права порядок необхідної поведінки відносно землі як виключної власності

держави, права землекористування та правової охорони, спрямованої на забезпечення її раціонального використання як всезагальної умови праці та основного засобу виробництва [2]. Проте з розширенням форм власності на землю, наведене визначення дещо застаріле, хоча, безумовно, важливе своєю суттю.

В. І. Семчик визначає правовий режим земель як встановлений правовими нормами порядок та умови використання за цільовим призначенням земель усіх категорій і форм власності на землю, забезпечення та охорону прав власників землі та землекористувачів, здійснення державного управління земельними ресурсами, контролю за раціональним використанням землі й додержанням земельного законодавства, ведення земельного кадастру, проведення землеустрою, моніторингу землі, справляння плати за землю і застосування юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства [4].

Дослідник О. Г. Бондар вважає, що визначення правового режиму землі як об'єкта права власності має формулюватися не через категорію «порядок» (як це робить більшість дослідників), а з урахуванням характеристики сукупності юридично значущих умов, у яких перебуває земля як об'єкт права власності.

Слушною є думка М. Гребенюка, який вважає, що правовий режим земель визначає порядок набуття земель у власність або оренду, користування земельними ділянками, укладення угод щодо відчуження земельних ділянок, права та обов'язки землевласників та землекористувачів тощо [2, с. 42].

У своїх працях В. І. Андрейцев тлумачить «правовий режим земель» як встановлений нормативно-правовий порядок, який визначає поведінку суб'єктів земельних правовідносин щодо земель, земельних ділянок як щодо об'єктів права власності, управління, користування, відтворення, збереження та охорони з метою їх раціонального (економного й ефективного) використання і задоволення різноманітних потреб заінтересованих осіб, захисту їх земельних прав. Вчений зауважує, що основою визначення зазначеного поняття є «цільове використання», а саме: ведення сільського господарства; здійснення різних видів сільськогосподарського товарного виробництва; обслуговування потреб сільськогосподарської діяльності (городництво, сінокосіння тощо); ведення фермерського господарства; ведення особистого селянського господарства, сільськогосподарська науково-дослідна, навчальна, експериментальна діяльність, обмін новітніми досягненнями у сфері сільськогосподарського виробництва тощо [1, с. 158]. Таким чином, законодавець пов'язує правовий режим земель винятково із сільськогосподарським товаровиробництвом.

Сільськогосподарське товаровиробництво – урегульований нормами аграрного та інших галузей права вид господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, пов'язаної з обов'язковим використанням земель сільськогосподарського та іншого призначення, природних ресурсів і живих організмів з метою виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції на внутрішньому й зовнішньому аграрних ринках.

У словниках української мови «товаровиробник» – це той, хто виробляє товар (продукт природи і людської праці, призначений для обміну або купівлі-продажу, який має споживну вартість і вартість) [7]. Категорія «сільськогосподарський» є типологічною ознакою, що засвідчує сферу діяльності товаровиробника, спрямовану на виробництво сільськогосподарської продукції.

Термін «сільськогосподарський товаровиробник» – збірний для різних форм ведення господарювання в аграрному секторі економіки; є проявом спеціальної правоздатності суб'єктів аграрних правовідносин [7, с. 138].

У контексті визначення означеного поняття важливими є думки сучасних науковців юридичної галузі. Зокрема, на переконання М. М. Чабаненка, аграрно-правова категорія «сільськогосподарський товаровиробник» охоплює собою як сільськогосподарські підприємства (юридичних осіб), так і фізичних осіб, що займаються сільськогосподарською діяльністю, виробляють (вирощують) сільськогосподарську

продукцію (у її широкому розумінні), здійснюють переробку власновиробленої продукції та її реалізацію [7, с. 139].

О. В. Гафурова наголошує на тому, що сільськогосподарським товаровиробником слід вважати особу, яка займається вирощуванням, відгодівлею, виловлюванням або збиранням (заготівлею) сільськогосподарської продукції.

На думку Л.І. Полюхович, сільськогосподарським виробництвом можна вважати врегульовану нормами аграрного та інших галузей права господарську діяльність сільськогосподарських виробників, що може здійснюватись як зі створенням юридичної особи, так і без такої (як приклад, особистим селянським господарством), і пов'язана з обов'язковим використанням земель сільськогосподарського призначення та інших природних ресурсів з метою виготовлення сільськогосподарської продукції рослинного чи тваринного походження [7].

Згідно з п.п. 14.1.235 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України сільськогосподарський товаровиробник – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа-підприємець, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання [5].

Таким чином, товарне сільськогосподарське виробництво полягає у виробництві і реалізації власновиробленої сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках України.

Правовий режим земель сільськогосподарських товаровиробників встановлено положеннями Конституції України, Господарського та Земельного кодексів України, законів України: «Про фермерське господарство», «Про оренду землі», та інші нормативно-правові акти.

Правове регулювання використання зазначених земель характеризується певними особливостями, що зумовлені своєрідністю їх цільового призначення. Придатність земель для використання у сільському господарстві встановлюється на підставі даних державного земельного кадастру органами, які погоджують, здійснюють експертизу та затверджують відповідну землевпорядну документацію (ст.ст. 118, 123, 186 та інші ЗКУ).

Порядок набуття земельної ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва визначено Земельним кодексом України, Законами України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», «Про оренду землі», «Про фермерське господарство», іншими нормативно-правовими актами.

Слід зауважити, що всі землі, придатні для сільськогосподарського товаровиробництва, мають пріоритетний режим використання (ст. 23 ЗКУ), враховуючи як потенційні можливості національного агропромислового комплексу, так і виняткове значення у життєдіяльності людини кінцевого продукту товарного сільськогосподарського виробництва [6].

Висновки. Таким чином, поняття правового режиму земель сільськогосподарських товаровиробників охоплює широке коло питань щодо надання земель у власність та користування громадянам та юридичним особам, розпорядження й управління, визначення обов'язків сільськогосподарських землекористувачів, а також вилучення сільськогосподарських земель із користування. Основою та особливістю правового регулювання товарного сільськогосподарського виробництва є раціональне та ефективне використання, відтворення та охорона земель сільськогосподарського призначення як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави.

На підставі викладеного можна запропонувати визначати правовий режим земель сільськогосподарських товаровиробників як встановлений нормами права порядок набуття земель сільськогосподарського призначення у власність або користування для

ведення товарного виробництва, цільового та раціонального користування і охорони земельних ділянок, укладення угод щодо відчуження земельних ділянок, контролю за дотриманням земельного законодавства та притягнення винних до відповідальності за його порушення.

Анотація. В статті представлені основні підходи учених к определению поняття правового режиму земель, проаналізовані особливості правового регулювання земель сільськогосподарських товаровиробників.

Ключевые слова: правовий режим земель, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарський товаровиробник.

Abstract. The article presents the main approaches of scientists to the definition of the concept of the legal regime of land, analyzed the features of the legal regulation of land of agricultural producers.

Key words: legal regime, agricultural producer, agricultural land, enterprise.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практичної теорії. [2-ге вид., випр.]. – К.: Знання, 2007. 445 с.
2. Гребенюк М. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення: проблеми, перспективи, зарубіжний досвід. *Право України*, 2007. № 9. С. 41–45.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №3 Ст. 27.
4. Земельне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. І. Семчик, П. Ф. Кулинич, М. В. Шульга. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 600 с.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Ч. 1. Ст. 3248.
6. Розвиток орендних відносин земель сільськогосподарського призначення: монографія / О. В. Чаплигіна, А. А. Шиян, Т. Т. Горобчук, Б. Є. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 178 с.
7. Чабаненко М. М. Сільськогосподарський товаровиробник як аграрно-правова категорія. *Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 137–145.

УДК 339.564:633.1

ПОНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА

Г. С. Шмига, Ю. М. Павлюченко

Анотація. В статті досліджено поняття господарської діяльності у сфері експорту зерна як виду господарсько-торговельної діяльності. На підставі узагальнень визначення господарської діяльності у сфері експорту зерна проаналізовано основні погляди щодо поняття господарсько-торговельної діяльності, зовнішньої торгівлі та експорту зокрема. Приділено увагу аналізу співвідношень понять господарської діяльності у сфері експорту зерна з суміжними поняттями, такими як зовнішня торгівля, зовнішньоторговельна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність. Відкритим залишається питання визначення самого поняття господарської діяльності у сфері експорту зерна. Методологічну основу склали загальнонаукові методи дослідження, зокрема, діалектичний метод використовувався для з'ясування поняття господарської діяльності у сфері експорту зерна. Результатом наукового дослідження є запропоноване визначення поняття господарської діяльності у сфері експорту зерна.

Ключові слова: «торгівля», «торговельна діяльність», «зовнішньоторговельна діяльність», «господарсько-торговельна діяльність», «експорт».

Діяльність у сфері експорту зерна посідає значне місце на світовому ринку. Для України цей вид господарсько-торговельної діяльності не менш важливий, з огляду на обсяги виробництва зерна та нарощення експортного потенціалу. Логічно, що експорт